

Elżbieta Jeżewska

Dzieła uczniów Jana Matejki eksponowane w Galerii Malarstwa Polskiego i Europejskiego Rzemiosła Artystycznego Muzeum Narodowego w Kielcach

---

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 23, 301-309

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ELŻBIETA JEŻEWSKA

DZIEŁA UCZNIÓW JANA MATEJKI EKSPONOWANE W GALERII MALARSTWA POLSKIEGO I EUROPEJSKIEGO RZEMIOSŁA ARTYSTYCZNEGO MUZEUM NARODOWEGO W KIELCACH

Chcemy przypomnieć ważny dla polskiej kultury krąg Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie z tej racji, że w zbiorach kieleckich i w wystroju zabytkowych budowli Kielc znajduje się wiele wartościowych dzieł malarskich artystów wykształconych w tej uczelni artystycznej, bądź w wyniku jej oddziaływania. Znacząca część tego malarstwa z kolekcji organizatora sesji jest stale eksponowana w *Galerii malarstwa polskiego i europejskiego rzemiosła artystycznego*.

Początek krakowskiej Akademii dała szkoła artystyczna założona w 1818 r. przy Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, egzystująca następnie od 1826 r. na prawach wydziału, a usamodzielniona pod nazwą Szkoły Sztuk Pięknych w 1873 r., dzięki zabiegom głównego jej organizatora Jana Matejki, wychowawcy licznych uczniów-artystów. Ich prace mają muzea polskie – na czele z krakowskimi, posiada bądź przechowuje także kieleckie Muzeum Narodowe, Oddział – Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku jak również nowo powołane Muzeum Diecezjalne w Kielcach. Z omawianym zagadnieniem wiąże się również wystrój katedry kieleckiej z czasów od końca XIX w. do lat 20. XX w.

Referaty przygotowane na sesję należy rozumieć jako sygnały szerokiej problematyki, bowiem większość z prezentowanych artystów posiada ugruntowane miejsce w historii sztuki, dzięki publikacjom monograficznym i wystawom, zwłaszcza stałym ekspozycjom – w pierwszym rzędzie z najstarszą narodową Galerią „Sukiennice” – „zaczynem” Muzeum Narodowego w Krakowie oraz Galerią malarstwa polskiego stołecznego Muzeum Narodowego w Warszawie; jak również dzięki licznym muzealnym ekspozycjom problemowym okresowym (i towarzyszącym imprezom) tak ważnym, jak: „Matejce w hołdzie” – w stulecie śmierci artysty w 1993 r., z katalogiem wydanym przez Muzeum Narodowe w Warszawie, czy „100-lecie Domu Jana Matejki” w 2004 r. i w tym samym czasie trwająca (2004) w Katowicach wystawa *Artyści ze szkoły Jana Matejki* (Muzeum Śląskie).

Rok 2007 to okres wzmożonego zainteresowania, m.in., Stanisławem Wyspiańskim (+1907), jednym z najwybitniejszych uczniów Matejki.

Postacie artystów, którzy są właściwie głównymi bohaterami sesji przybliżają: kustosze Muzeum Narodowego w Krakowie – z Oddziałów: Dom Jana Matejki,

Muzeum Stanisława Wyspiańskiego i Dom Józefa Mehoffera; natomiast środowisko Kielc reprezentują: przedstawicielka Akademii Świętokrzyskiej, (do niedawna kustosz tutejszego muzeum), kustosz z muzeum-palacu w Oblegorku, będącego darem narodowym dla pisarza Henryka Sienkiewicza i opiekunka kieleckiej *Galerii malarstwa polskiego*...

Młodzi artyści studiujący w krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych (SSP) – poprzedniczki Akademii, za czasów Jana Alojzego Matejki (1838-1893), wybitnego malarza i pedagoga o silnej osobowości, dyrektora SSP od 1873 r. do końca życia – byli pod wpływem mistrza Jana (jak w Krakowie nazywano Matejkę): od momentu, kiedy któremuś z nich zaproponował on (lub zgadzał się na prośbę rodziców chłopca) uczęszczanie na zajęcia do uczelni (po uważnym obejrzeniu odręcznych „dzieł” kandydata), poprzez regularne zajęcia kursowe ze studentami, aż po dyskusje z dorosłymi, dojrzałymi twórczo artystami. Wszyscy oni byli świadomi fascynacji mistrza historią, co w ich czasach wyrażało bez reszty postawę patriotyczną Polaków. Matejko starał się zaszczerpić pasję hołubienia tradycji zarówno o wymiarze narodowym, jak i lokalnym dotyczącym jego rodzinnego Krakowa, zarazem przecież dawnej stolicy Polski i ośrodka Ziemi Krakowskiej z jakże bogatym folklorem. Oddźwięk w twórczości jego uczniów – i zarazem wychowanków innych jeszcze artystów-pedagogów SSP – był różnorodny. Absolwenci tej krakowskiej uczelni tworzyli malarskie kompozycje monumentalne i sztalugowe, podejmując tematy uznawane przez każdą akademię europejską tamtego czasu, takie jak: scena historyczna, religijna; portret, akt, scena rodzajowa – we wnętrzu i pejzażu; pejzaż, martwa natura, kompozycja alegoryczno-symboliczna. Nawiasem mówiąc Matejko starał się dbać również o rozwój rzeźbiarzy. Z pokolenia jego uczniów awangarda środowiska krakowskiego miała też wkład w unowocześnienie grafiki książkowej i elitarnych czasopism oraz włączała się do prac projektowych z zakresu sztuki stosowanej (użytkowej); nauczała podstaw sztuki.

Jan Matejko, jak wiadomo, to niekwestionowany mistrz sceny historycznej, ale wyróżnić trzeba w jego interpretacji także portret. Matejko „obdarowywał” bowiem swych wychowanków – może nawet mimowolnie – umiejętnością niezwykle dogłębnego, od strony psychologicznej, portretowania osób w jakim-by „kostiumie” model nie wystąpił; stąd też *logo* kieleckiej sesji: „Stańczyk” – krypto-autoportret Jana Matejki, fragment jego obrazu *Stańczyk w czasie balu na dworze królowej Bony wobec straconego Smoleńska* z 1862 r. (zbiory Muzeum Narodowego w Warszawie).

Dla uczniów Matejki wzorem do naśladowania był w mniejszości przypadków jego styl malarski (wpływ od razu zauważalny, np. w twórczości Władysława Rosowskiego), a w większości – ideały ujawniane zwłaszcza w sztuce „wzniosłej”, emanujące z dzieł „w służbie” Polonii, religii, czy filozoficznego pojmowania losu człowieka (w tym losu artysty), tematów też rozwijanych w następnej epoce modernistycznego symbolizmu na przeł. XIX/XX w. Pod tymi względami wzorcowe są postawy pomocników mistrza Jana w pracy nad dekoracją wnętrza krakowskiego kościoła Mariackiego, później należących do najbardziej znanych twórców krakowskich: Stanisława Wyspiańskiego, Józefa Mehoffera i Włodzimierza Przerwy-Tetmajera. Każdy z nich kontynuował właściwie idee matejkowskie aranżując wnętrza sakralne i inne użyteczności publicznej (ze szczególnym uwzględnieniem polichromii i witraży przywracając z zapomnienia urok gotyku, w tym gotyku nadwiślańskiego!), chociaż styl ich dojrzałych, samodzielnych dzieł – jak i sztalugowych oraz z innych dziedzin twórczości plastycznej – był już zgodny

z duchem nowych czasów określanym mianem modernizmu (zachodnio-europejskiego, secesji), w tym Młodej Polski. Każdy wypracował przy tym własne, niepowtarzalne cechy twórczości od razu rozpoznawalne, zgodne z przyrodzonym temperamentem, np. Wyspiański – manifestował dramatyzm, Mehoffer – ciążył ku idylli i dekoratywności. Wzorem tytanicznie pracowitego Matejki rozwijali też poza-plastyczne dziedziny twórczości, w tym jak się uważa „nieprzekładalne na obraz”, bo Wyspiański i Tetmajer to przecież również pisarze i poeci.

Między mistrzem a uczniami bywały oczywiście, również ostre konflikty – nawet z tymi kontynuującymi służbę Polonii, np. z utalentowanym Jackiem Malczewskim – na tle rozwiązań czysto malarskich, kompozycyjnych. W przypadku zupełnego braku zrozumienia obustronnie studenci zmieniali jednak środowisko artystyczne (np. przypadek Antoniego Piotrowskiego, którego twórczość jest charakterystyczna dla szkoły warszawskiej). Znamy jednak również przykłady uszanowania „inności” artystów z bagażem doświadczeń, nadal szukających drogi – należał do nich, m.in., Leon Wyczółkowski hołubiony pod dachem domu-pracowni Matejki.

Z jakiego rodzaju sztuką kojarzymy Jana Matejkę, jeśliby jego dzieła uznawać za probiezże dokonań uczniów?

Kształcił się u Wojciecha K. Stattlera i Władysława Łuszczkiewicza (także historyka sztuki) w krakowskiej uczelni, następnie uzupełniał studia w Monachium – krótko (1859), w tym czasie zapewne nabrał pewności, że możliwe jest szybkie zorganizowanie uczelni artystycznej typu akademii (monachijską Królewską Akademię Sztuk Pięknych założono tuż po 1800 r.) i stałych galerii dzieł sztuki (monachijskie Pinakoteki). Później poznawał słynne malarstwo w innych krajach (Włochy, Francja), pozostając wierny nurtowi historyzmu. Realizując swoje zamierzenia twórcze i jako organizator SSP w Krakowie – a więc w ramach tego obszaru ziem polskich, które po rozbiorach przypadły monarchii Habsburgów, w zasadzie tolerancyjnie traktujących narodowe uczucia różnych nacji, wyrażane w scenach dziejów „starożytnych” – Matejko stał się niezrównanym kreatorem wizerunków naszych władców, świętych patronów i innych sławnych rodaków, jak np. Kopernika wyobrażony na obrazie namalowanym w 400 rocznicę urodzin uczonego – *Mikołaj Kopernik we Fromborku z 1873*, (własność – Uniwersytet Jagielloński), czy postaci pozornie nieważnych, jak przywołany *Stańczyk*.

Wśród wielu wybitnych dzieł Matejki pozwolę sobie wymienić te może najbardziej poruszające widzów, bo są to przestrogi, zwycięstwa i klęski dotyczące całych narodów: z cyklu *Dzieje cywilizacji w Polsce – Klęska legnicka. Odrodzenie* (1241) obraz z 1888 r. (Muzeum Narodowe w Warszawie); *Bitwa pod Grunwaldem* (1410) kompozycja wystawiona w 1880 r. w Paryżu, szokująca do dziś swoją skalą (Muzeum Narodowe w Warszawie); *Hołd Pruski* (Kraków 10 kwietnia 1526) z 1882 r. (Galeria „Sukiennice”) – zainspirowany, jak się przyjmuje, przez renesansowe dzieło weneccjanina Paola Veronese: *Rodzina Dariusza przed Aleksandrem Wielkim*, z lat 1568-1573; *Kazanie księdza Piotra Skargi* – przed Zygmuntem III Wazą, z 1864 r., scena iście „rembrandtowska”, nagrodzona złotym medalem w Paryżu (Muzeum Narodowe w Warszawie); *Unia lubelska* z 1869 r., wizja pokojowego scalenia dwóch państw pod berłem Zygmunta Augusta Jagiellona, polskiego króla z dynastii o rodowodzie litewskim (Muzeum Narodowe w Warszawie, depozyt w Muzeum Lubelskim); *Reytan na sejmie warszawskim* (1773) z 1866 r. – zapowiedź upadku państwa polskiego (Zamek Królewski w Warszawie).

Matejko nie doczekał odzyskania niepodległości Polski, ale bez jego interpretacji historia Polski i Litwy (historiozofii) nie byłoby zapewne symboliczno-alego-

rycznych wizji historycznych Wyspiańskiego czy Malczewskiego. Wszystkie one odcisnęły ogromne piętno na świadomości i nawet podświadomości rodaków, wraz z twórczością o tematyce patriotycznej romantyków, takich jak Piotr Michałowski i później Artur Grottger; podtrzymały też gotowość chwycenia za broń synów Polonii.

Akademik Matejko „rodził” nieoczekiwanie dla siebie modernistów, ale przecież dbał o rozwój osobowości swoich podopiecznych, co musiało zaowocować rozwojem ich talentów i sam doszedł do niekonwencjonalnej „wibracji” pędzla oraz faktury lica płótna zupełnie nie-klasycznej!

W kieleckiej *Galerii malarstwa polskiego...* są obrazy ukazujące szeroki wachlarz tendencji artystycznych wypracowanych w murach krakowskiej SSP, niektóre powstały w wyniku bezpośredniego wpływu, czy inspiracji Jana Matejki. Należą do nich eksponowane dzieła autorstwa: Maurycyego Gottlieba, Jacka Malczewskiego, Stanisława Wyspiańskiego, Józefa Mehoffera i Włodzimierza Tetmajera, a także: Józefa Męciny-Krzesza, Hipolita Lipińskiego, Franciszka Tepy, Ludwika de Laveaux (z Jaronowic koło Jędrzejowa, bywałego w Kielcach), Franciszka Żmurki, czy wymienionego już Wyczółkowskiego. Wspomnieć wypada też obecność malarstwa: Wojciecha Weissa – pełniącego jako młody chłopiec wartość przy trumnie mistrza Jana oraz Alfonsa Karpińskiego, a ponadto, z okazji sesji wystawionych dodatkowo pracach: Franciszka Streitta, Stanisława Tondosa – malującego weduty krakowskie (i innych miast) w kooperacji z Wojciechem Koskakiem (syn Juliusza); Zdzisława Lenartowicza malarza i archeologa związanego z Kielcami pracą w tutejszym Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego; Tadeusza Jana Dmochowskiego – po konsultacjach u Matejki, Tadeusza Okonia i in. (por. *Katalog obrazów* na końcu artykułu).

Do obrazów ukazujących batalie i inne sceny historyczne w muzeum kieleckim należą także, m. in.: akwarele Juliusza Kossaka (1824-1899) – na temat dziejów polskich w XVII w. (*Lisowczycy*, 1880), czy okresu napoleońskiego (*Księżę Józef Poniatowski pod Raszynem*, 1882) i in. – malarza, jak wiadomo, mieszkającego w Krakowie od 1869 r. do końca życia i poniekąd zawdzięczającego popularność swoich „sarmackich” kompozycji ugruntowanej pozycji malarstwa historycznego w krakowskiej SSP za czasów Matejki. Jest też malarstwo olejne z lat 30. XX w., absolwenta krakowskiej uczelni, Stanisława Kaczora-Batowskiego (1866-1946) znającego z pewnością wielkie dokonania Matejki: tryptyk pt. *Wejście legionistów [strzelców] Józefa Piłsudskiego do Kielc w 1914 roku* oraz szkic tryptyku na stałej ekspozycji pod historyczną nazwą *Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego*.

Po śmierci Matejki zasadnicze zmiany organizacyjne w SSP wprowadził, jak wiemy, artysta malarz Julian Fałat, dźwigając uczelnię do rangi Akademii Sztuk Pięknych (1901), z tym, że twórczość tego reformatora również ulegała nastrojowi sztuki wypracowanej w krakowskim środowisku, jak o tym wymownie świadczy jego *Pejzaż z kapliczką*, z 1906 r., w kieleckiej *Galerii malarstwa polskiego...* – obraz modernistyczny, a równocześnie bardzo romantyczny.

KATALOG OBRAZÓW OMÓWIONYCH NA SESJI,
ZBIORY MUZEUM NARODOWEGO W KIELCACH

Skróty: H/ – od nr inw. MNKi/H/...; M/ – od nr inw. MNKi/M/...; * – ilustracja

– **Stanisław Batowski-Kaczor** (1866-1946) po studiach: w SSP w Krakowie, w Akademii w Wiedniu i Monachium: tryptyk *Wejście legionistów [strzelców] Józefa Piłsudskiego do Kielc w 1914 roku**, Lwów 1935 r., część środkowa – ze sceną j. w., M/40; obraz skrzydłowy I.: *Potyczka strzelców na folwarku Czarnów*, depozyt, własność Urzędu Miasta w Kielcach; obraz skrzydłowy II.: *Potyczka przy hotelu w Kielcach*, kopia współczesna (oryginał w Muzeum Pomorza Środkowego), H/...; trzy obrazy olejne na płótnie. Tryptyk był przeznaczony do Domu im. Józefa Piłsudskiego w Kielcach (WDK); obecnie na stałej wystawie historycznej muzeum. Fundatorzy dzieła – rodzina Żygulskich (uwiecznieni w scenie środkowej – wśród ludności witającej Piłsudskiego)

Szkic tryptyku, Lwów ok. 1934-1935 r., olej/płótno, M/1537/1-3

– **Stanisław Bergman** (1862-1930) po studiach: w SSP w Krakowie, w Akademii w Monachium, pracujący w Wiedniu (9 lat) i rodzinnym Krośnie: *Kwiaciarki*, 1897 r., olej/płótno, M/1886

– **Tadeusz Jan Dmochowski** (1856-1930) po konsultacjach u J. Matejki: *Zamek gotycki*, kon. XIX w., kredka/papier; M/1734

– **Julian Fałat** (1853-1929) po studiach: w SSP w Krakowie, Zurychu (1873), w Akademii w Monachium 1879-1880: *Pejzaż z kapliczką*, 1906, olej/płótno, M/94

– **Maurycy Gottlieb** (1856-1879) po studiach: w Akademii w Wiedniu, w SSP w Krakowie – uczeń J. Matejki (1874-1875) i w Monachium: *Autoportret** – wzorowany na *Autoportretach* Rembrandta z oświetleniem głowy od tyłu (Pina-koteka w Monachium), ok. 1876 r., olej/tektura, M/205; *Taniec Salome**, 1876-1879, olej/płótno, M/195

– **Wojciech Kossak**, *vide* Stanisław Tondos

– **Józef Męcina-Krzysz** (1860-1934) po studiach: w SSP w Krakowie – m.in. uczeń J. Matejki, i po pobycie w Monachium: *Potyczka* – pojedynek Turka z husarzem polskim, 1881 r., olej/dykta, M/424

– **Ludwik Laveaux, de** (1868-1894) po studiach: w SSP w Krakowie – u J. Matejki, następnie czynny w Monachium i Paryżu: *Babcia*, ok. 1890?, akwarela/papier, M/45; *Widok Paryża z wieżą Eiffla*, ok. 1894, akwarela/papier, M/1156 – szkic do kompozycji olejnej w *Galerii „Sukiennice”* w Muzeum Narodowym w Krakowie

– **Zdzisław Lenartowicz** (1862-1941) po studiach: w Klasie Rysunkowej w Warszawie, w SSP w Krakowie – u J. Matejki, w Monachium; czynny w Ostrowcu Świętokrzyskim i Kielcach jako malarz i archeolog: *Młoda wieśniaczka*, 1899-1910, olej/płótno, M/1705, z dedykacją dla Aleksandra Druckiego-Lubeckiego z 1910 r.

– **Hipolit Lipiński** (1846-1884) po studiach: w SSP w Krakowie, w Monachium w Akademii i poza nią: *Powrót ze zniwa**, 1872, olej/płótno, M/295 *Cyganie z niedźwiedziem w miasteczku* – szkic, ok. 1876?, olej/płótno, M/1164

– **Jacek Malczewski** (1854-1929) uczeń pisarza i uczestnika powstania styczniowego A. Dygasińskiego, po studiach: w SSP w Krakowie – dzięki J. Matejce (z przerwami na podróże do Turcji, Grecji), profesor macierzystej uczelni

(Akademia) 1910-1921; 18 obrazów z lat 1876-1920: *Portret mężczyzny**, 1876, olej/plótno, M/322 – wizerunek realistyczny, psychologiczny; dzieła symboliczne: *Chrystus Frasobliwy*, ok. 1897, olej/plótno, M/51; *Pastuszek z Chimerą**, 1904, olej/tektura, M/52; *Jan Chrzyciel*, 1911, olej/plótno, M/326; *Przy studni* z cyklu *Zatruta studnia* – szkic lub obraz niedokończony, 1921, olej/dykta, M/1162; *Szkic do portretu starca*. Mienie Wielopolskich z Chrobrza. *Stanisław Bryniarski*, ok. 1907, olej/tektura, M/1606, obrazy z cyklu „Polonia”, mienie Wielopolskich z Chrobrza: *Pytia*, 1917, olej/tektura, M/1608, *Polonia I**, 1918, olej/tektura, M/1609 i odmiana *Polonia II.*, 1918, olej/tektura, M/1546 – przykłady Polonii-Eurydyki, która powróciła z Hadesu – w tym wypadku z niebytu państwa polskiego (wg Kazimierza Wyki); *Autoportret w zbroi*, 1919, olej/tektura, M/1607, *Portret Aleksandra Wielopolskiego*. *Herkules na rozstajnych drogach*, 1920, olej/plótno, M/1597 – nawiązanie do wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. Pejzaże: *Pejzaż miejski z kościołem* – Kraków?, 1901, olej/tektura, M/197; *Krajobraz z płótem*, ok. 1905, olej/tektura, M/196; *Krajobraz okolicy podgórskiej*, 1906, olej/deska, M/93

– **Józef Mehoffer** (1868-1946) po studiach: w SSP w Krakowie i uzupełniających w Paryżu, profesor macierzystej uczelni (Akademia): *Portret Macieja Radziwiłła*, po 1914, olej/plótno, M/1712; *Dworek w Jankówce*, ok. 1907?, olej/plótno, M/1916; *Motyw pejzażowy* – fragment parku lub ogrodu, ok. 1910?, olej/tektura, M/206. Patrz też: Stanisław Wyspiański

– **Tadeusz Okoń** (1872-1957) po studiach w SSP w Krakowie – u J. Matejki i in., oraz uzupełniających w Wiedniu, Monachium, Paryżu, czynny w Bochni: *Autoportret*, przed 1914, olej/plótno, M/366

– **Franciszek Streitt** (1839-1890) po studiach: w SSP w Krakowie – uczeń J. Matejki i in., w Akademii w Wiedniu, od 1871 w Monachium na stałe: *Portret Józefa Konopki* – wizerunek ziemianina-erudyty w stroju polskim, Tomaszowice k. Krakowa 1865, olej/plótno, M/340

– **Włodzimierz Tetmajer (Przerwa-Tetmajer)** (1862-1923) poeta i malarz, po studiach artystycznych: w Akademii w Wiedniu, w Krakowie w SSP i osobno u J. Matejki, w Monachium i Paryżu; osiadły w Bronowicach podkrakowskich: *Przed chatupą* – motyw z Bronowic (karczma?), ok. 1909, olej/plótno, M/50

– **Stanisław Tondos** (1854-1917) po studiach w SSP w Krakowie – u J. Matejki i in., po podróżach do Wiednia, Monachium i in.; współpraca – **Wojciech Kossak** (1856-1942) w zakresie postaci sztafajowych na obrazie: *Wnętrze Kościoła Mariackiego w Krakowie**, 1900-1903, akwarela/papier, M/361

– **Wojciech Weiss** (1875-1950) po studiach w SSP w Krakowie i u L. Wyczółkowskiego, po podróżach artystycznych po Europie, profesor macierzystej uczelni (Akademia); z obrazów, najstarszy: *Upiór na wierzbie*, 1899, olej/plótno, M/1189 – obraz już modernistyczny

– **Leon Wyczółkowski** (1852-1936) po studiach: w Klasie Rysunkowej w Warszawie (W. Gerson), w Akademii w Monachium, w SSP w Krakowie – u J. Matejki; profesor krakowskiej SSP/Akademii, nadto uczelni artystycznych w Poznaniu i Warszawie: *Portret Stanisława Szwarca* – wizerunek artysty-kolekcjonera, 1911, tusz, pastel/tektura, M/1326

– **Stanisław Wyspiański** (1869-1907) poeta i malarz, po studiach: w SSP w Krakowie – u J. Matejki i w Paryżu; profesor macierzystej uczelni: *Zdjęcie z krzyża** – projekt fragmentu witraża do kościoła Mariackiego w Krakowie, ok. 1890 – z Józefem Mehofferem, tusz i malarstwo na kalce, M/1161; *Kaczeńce* – pro-

jekt do polichromii (kościół oo. Franciszkanów w Krakowie), ok. 1895-1896, pastel/papier, M/49; *Skarby Sezamu**, ok. 1897, pastel/papier, M/162; *Główka dziewczynki**, 1905, pastel/tektura, M/96; *Portret Elizy Pareńskiej**, 1905, pastel/papier, M/324 – dziewczę ze wstążką we włosach na tle pelargonii, jedna z trzech „krakowskich muz Młodej Polski”, córek krakowskiego lekarza Stanisława Pareńskiego (+1913) i jego żony Elizy-Seniorki z Muekleisenów; później żona poety Edwarda Leszczyńskiego.

Ostatni portret jest jedną z dwóch znanych wersji autorskich tej kompozycji obok kieleckiego, inny egzemplarz dzieła – w Muzeum Narodowym w Warszawie, też z 1905 r.

– **Franciszek Żmurko** (1858?-1910) po studiach w SSP w Krakowie, w Monachium i Akademii w Wiedniu oraz po podróżach do Paryża: *Dama na tle skał z parasolką* – motyw z Ojcowa k. Krakowa, 1887 r., olej/tektura, M/296; *Portret kobiety z wachlarzem*, 1889 r., olej/deska, M/123

LITERATURA (wybór)

Dobrowolski T., *Nowoczesne malarstwo polskie*. Wrocław-Kraków t. 1: 1957, t. 2: 1960

Materiały do dziejów Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Red. J.E. Dutkiewicz t. 1 cz. 1 1818-1895, Wrocław 1959

Ławniczakowa A., *Jacek Malczewski. Katalog wystawy monograficznej* [Muzeum Narodowe w Poznaniu], Poznań 1968

Blum H., *Stanisław Wyspiański*, Warszawa 1969

Modrzejewska B., Oborny A., *Zbiory malarstwa polskiego. Katalog* [zbiorów Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach], Warszawa 1971

Kraków w malarstwie S. [Stanisława] *Tondosa*. Katalog wystawy w Muzeum Historii Miasta Krakowa Praca ze zbior., Kraków 1971

Słownik artystów polskich i w Polsce działających... t. I-VI.: Ossolineum Wrocław – PAN Warszawa 1971-1998 (kontynuacja)

Dobrowolski T., *Sztuka Krakowa*, Kraków 1978

Juszczak W., *Młody Weiss*, Warszawa 1979

Uczniowie Matejki [Katalog wystawy]. Oprac. M. Buyko, Kraków 1988

In the Flower of Youth. Maurycy Gottlieb 1856-1879 [Katalog wystawy]. N. Guralnik., Kolb E., Malinowski J., Museum of Art Tel Aviv 1991

Matejce w hołdzie... W stulecie śmierci artysty. Katalog wystawy. Oprac. E. Micker-Broniarek, in., Muzeum Narodowe w Warszawie 1993

Janowi Matejce w stulecie śmierci. Pamiętnik wystawy w Muzeum Narodowym w Krakowie 1993/1994

Stępień H., *Artyści polscy w środowisku monachijskim w latach 1828-1914. Materiały źródłowe*, [w:] Studia z Historii Sztuki IS PAN. Red. W. Juszczak, J. Kowalczyk, J. Pietrusiński, t. XLVII Warszawa 1994

Malinowski J., *Leon Wyczółkowski*, Kraków 1995

Nowobilski J. A., *Włodzimierz Tetmajer (1861-1923)*, Kraków Fundacja im.

W. Tetmajera, 1998 (katalog wystawy w Muzeum Archidiecezjalnym w Krakowie)

S. Krzysztofowicz-Kozakowska, F. Stolorz, *Historia malarstwa polskiego*, Kraków 2000

Józef Mehoffer / Opus magnum. Katalog wystawy. J. Wapiennik-Kossowicz, W. Milewska, in., Muzeum Narodowe w Krakowie 2000

Stanisław Wyspiański / Opus magnum. Katalog wystawy. M. Romanowska, M. Czubińska, i in., Muzeum Narodowe w Krakowie 2000

Sto lat Domu Jana Matejki ... Praca zbiorowa, Muzeum Narodowe w Krakowie 2004

Artyści ze szkoły Jana Matejki... Katalog wystawy. Oprac. K. Jarmuł., i in., Muzeum Śląskie w Katowicach 2004

Jeżewska E., Kwaśnik-Gliwińska A., *Malarstwo polskie i europejskie rzemiosło artystyczne. Galeria...*, Muzeum Narodowe w Kielcach 2004

Ludwik de Laveaux (1868-1894). Katalog wystawy [monograficznej]. A. Zeńczak, i in. Muzeum Narodowe w Krakowie 2005

Elżbieta Jeżewska

THE WORKS OF JAN MATEJKO'S DISCIPLES AT THE GALLERY
OF POLISH PAINTING AT THE NATIONAL MUSEUM IN KIELCE

The National Museum in Kielce holds many paintings by graduates of the Cracow School of Fine Arts (since 1901: Academy of Fine Arts in Cracow), exhibited at the permanent *Gallery of Polish Painting and European Decorative Art* as well as at temporary exhibitions (watercolours). These works come from the years 1865-1920, which means that they originated during the times of Jan Matejko (1838-1893), an eminent painter and teacher, from 1873 – Head of the said art school, as well as his successors, including some of his disciples. The themes of these paintings vary from historical, genre and symbolic scenes to portraits and landscapes.

At the session held at the National Museum of Kielce on March 15, 2006, the paintings of the Cracow school from the *Gallery* (oils) were discussed, alongside the presentation of temporarily exhibited watercolours. Outstanding works by Matejko's disciples include atmospheric pictures by Maurycy Gottlieb – e.g. *Salome's Dance* (after 1870, to be seen in the poster for the *Gallery of Polish Painting* at the National Museum in Kielce); and by the later avant-garde of the Young Poland (turn of the 20th century): Jacek Malczewski, Stanisław Wyspiański and Józef Mehoffer, together with Leon Wyczółkowski and Włodzimierz Tetmajer who worked independently in the Modernist, Art Nouveau style. The influence of Jan Matejko is to be seen in particular in paintings on historical and patriotic subjects, for example those by Józef Męcina-Krzesz's *A Turk and a Winged Cavalry Man in Skirmish* (1881), Stanisław Wyspiański's *The Treasures of the Vault* (ca. 1897) touching upon the Slavonic roots of the Polish nation, Jacek Malczewski's *Polonia* cycle (1917-1920), or the much later triptych by Stanisław Kaczor-Batowski, *Józef Piłsudski's Riflemen Entering Kielce in 1914* (1935). Wyspiański, Mehoffer and Tetmajer – regardless of the influence by Western European culture – were interested in polychrome painting and stained glass windows also in Matejko's day, helping their professor restore the interior of St. Mary's Basilica in Cracow (ca. 1890). Colourful views of historic buildings, including church interiors, were delightedly painted by Stanisław Tondos, another disciple of Matejko's. The Cracow school portraits tend to be psychological and decorative at once, abounding with costume detail, as is the case with Franciszek Streitt's *Portrait of Józef Konopka*, featuring a male model wearing the Polish kontusz (1865), or Leon Wyczółkowski's *Portrait of Stanisław Szwarec* (an artist and art collector) with a vase and a sculpture (1911). Psychological are also studies of children, such as Wyspiański's fine *Head of a Girl* (1905). Landscape and genre painting by the Cracow school, besides the realistic painting of until the late 19th century – e.g. by Hipolit Lipiński (*Back from the Harvest*, 1872) – constitutes a large group of works varying in style, symbolic, following the ideological models of Japanese woodcuts.